

УДК 826-4./36-75.

DOI: 10.31471/2304-7402-2024-19(71)-319-326

**ОБРАЗНІСТЬ РЕПОРТАЖІВ У КНИЗІ
«ВБИТИ ДРАКОНА. УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІЇ»****Соломія Хороб**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: solomia.khorob@pnu.edu.ua

Мета статті: дослідити особливості образної системи у репортажних текстах польської журналістки Катажини Квятковської-Москалевич з урахуванням специфіки журналістського жанру та особливостей подання теми революцій та війни. **Методи дослідження:** герменевтичний, філологічний та культурно-історичний. **Результати дослідження:** у репортажах «Вбити дракона. Українські революції» створена ціла розгалужена система персонажів-оповідачів – відомих та звичайних людей, ситуацій, міст та селищ – задля масштабнішого втілення обраної теми. **Наукова новизна:** образна система у збірці репортажів Катажини Квятковської-Москалевич «Вбити дракона. Українські революції» ще не ставала предметом наукового дослідження в українській гуманітарній науці, тому результати вивчення її творчості, зокрема в її журналістських текстах, відзначені новизною та актуальністю. **Практичне значення статті.** Матеріали дослідження можуть бути використані при подальшому вивченні аналогічних ідейно-естетичних проблем, а також як допоміжні матеріали для журналістів при написанні власних репортажів.

Ключові слова: репортаж, образна система, польська журналістика, українські революції.

Польська перекладна репортажистика в Україні стала особливо затребуваною після Революції Гідності у 2014 році, коли сформувався запит на різні документальні тексти. Адже в період особливо інтенсивних змін у країні люди здебільшого потребують не так художніх текстів, певних рефлексій чи емоцій, а передовсім фактажності, аж до документальності. Власне, такого типу «літератури факту» не вистачало на той час на нашому книжковому ринку, тому відповідна іноземна продукція активно перекладалася та посідала фактично пусту нішу, яка паралельно все ж поступово почала заповнюватися. Саме польська репортажистика з її відомою сильною традицією (починаючи з Ришарда Капусцінського) завоювала на сьогодні чимале місце серед нон-фікшин книг в Україні

(наприклад, Кшиштоф Варга, Яцек Гуго-Бадер, Войцех Гурецький, Ганна Кралль, Вітольд Шабловський чи Маріуш Щигел та ін.).

Цикл репортажів польської журналістки Катажини Квятковської-Москалевич «Вбити дракона. Українські революції» містить у собі центральну тему – висвітлення новітньої історії України в різних часових відрізках. Однак ключовими подіями все ж є осмислення автором Помаранчевої революції в 2004 році та Революції гідності 2014 року, які прямо чи опосередковано присутні в кожному тексті як «надія на зміну», як точка неповернення, як «наслідок суспільного збурення» чи як велике розчарування, ілюзія натомість. Тема російсько-української війни присутня уже в прикінцевих репортажах як можливість ще глибшого розуміння важливих суспільних процесів, але вже у новому, ширшому і небезпечнішому контексті. Важливим у побудові цих історій є те, що можна відчитати причинно-наслідкові процеси у нашому суспільстві, бо, наприклад, не використані можливості країни для цілковитої зміни після протестів у 2004 році, певно, і спровокували події наступного десятиліття, це – як мінімум.

Жанр репортажу цінний тим, що репортер «з максимально нейтральних позицій персоніфіковано відтворює подію» [6, с.106], не підмінюючи її власними думками чи аналітичними спостереженнями. Журналістські тексти Катажини Квятковської-Москалевич нікого конкретно ні не звинувачують, ні не дають однозначних висновків, а радше самостійно спонукають до розмірковування, що кожен в суспільстві відповідальний також і за ситуацію у власній державі. Власне, метафора у назві книги – «вбити дракона» – якраз і про причетність кожного до загального стану в суспільстві, бо інертність, корумпованість та байдужість формується з дій кожного громадянина. Тому-то «внутрішнього дракона» варто починати «вбивати» у собі. Хоча варто наголосити, що висновки, які напрошуються у тексті, далеко не однозначні, не очевидні, а подеколи і не приємні для самих читачів.

Відомо, що репортажний жанр може подавати проблему порізно, зважаючи на традицію, техніку чи індивідуальний стиль журналіста. Дванадцять репортажів з безліччю головних та другорядних героїв об'єднує історія зіткнення майже кожного з державною правозахисною системою, – застарілою, пострадянською, антигуманною – такою, яка захищає тільки провладні інтереси, а не звичайних громадян. Причому, висвітлено функціонування цієї структури як під час відносного спокою, впродовж громадських протестів, так і під час війни на окупованих, на визволених і тилкових територіях. Паралельно з цим розгортається спостереження Катажини Квятковської-Москалевич над історією двох революцій і всієї політичної культури в Україні. Однак у написанні такого роду репортажів є певні застороги серед журналістської спільноти, зважаючи на дещо типові медіа-матеріали про революційні процеси в

різних країнах – «арабську весну», «європейський рух Обурених» чи американські протести «Осциру Wall Street». Адже «досліджувати «розчарування революцією» – це найзручніший спосіб говорити про революцію так, щоб напевно про неї нічого не сказати» [4, с.286]. Польській репортерці, навпаки, вдалося розповісти про передумови, перебіг, розчарування, але й про певні позитивні зміни українського суспільства революційних і згодом воєнних часів.

В аналізованому циклі текстів спостерігаємо наскрізну глобальну тему, але подану через особисті історії кардинально різних героїв: бізнесмена з Одеси, працівника моргу з Луганська, сепаратистів з Криму та Слов'янська, повій у Києві до протестувальників на Майдані Незалежності і так далі. Самі локації деяких репортажів наскільки промовисті і важливі для новітньої історії України, що можуть функціонувати як самотійні образи, наприклад, м.Врадіївка («Прелюдія») чи м.Слов'янськ («Небажані герої»). Тобто створена панорама цілої країни з найрізноманітнішими локаціями, часовими проміжками, персонажами, метафорами, історіями та можливими роздумами опісля.

Систематика образів складається з невідомих, по суті, пересічних персонажів (директора заводу Володимира Немировського, повій Володимири та Юлії, міліціонера-філософа Жені, журналіста Сергія, активістки-музикантки Антуанетти тощо) та широко знаних постатей (жертви злочину Оксани Макар, братів Мустафи і Масі Наємів, волонтерки Ірини Довгань та ін.). Прикметно, що деякі герої журналістських текстів з'являються і в інших репортажах. До прикладу, Володимир Немировський у тексті «Велика одеська війна» розповідає, як він та його завод «Стальканат» зуміли вистояти у злочинній схемі, яку провадила міліція та тодішні політичні бандитські еліти, а згодом він з'являється як один із свідків події у зовсім іншій іпостасі – як тимчасовий губернатор Одеської області, згадуючи трагічні події у Будинку профспілок 2 травня 2014 року («Одеський вузол»). Чи колишній журналіст Першого національного каналу Сергій, який включається у боротьбу проти цензури в українських ЗМІ під час Революції Гідності («Хроніки Майдану»), а через кілька місяців він опиняється як полонений в окупованому Слов'янську («Небажані герої»). Описуючи таку кількість подій та особистостей, можна легко втратити загальну цілісність історії, однак польська журналістка підкреслює тяглість таких ситуацій в різний спосіб, зокрема через неодноразову з'яву героїв репортажів у подальших ситуаціях.

Для певної гри з читачем та деякої асоціативності використані й історичні імена – незаконно засуджений тренер з боксу Богдан Хмельницький («Черевики Богдана Хмельницького») та політтехнолог Андрій, який називає себе Робіном Гудом («Робін Гуд»). Окрім історій реальних людей, Катажина Квятковська-Москалевич майстерно використовує ситуації чи події, що самі собою набувають символічного значення: іржа-

вий ракетний крейсер «Україна» у місті Миколаїв, котрого Віктор Янукович планував продати, і тому, «щоб збільшити привабливість пропозиції, він позбавив корабель імені» («Спалена») [3, с.108] чи закінчення «чорної трансплантології» у Луганську через початок війни з 2014 року. Тому-то, на думку її працівника, «від людей Донбасу навіть після смерті вже не було нікому жодної користі» («Донбаські ігри в кості») [3, с.65].

Вражає репортаж, який розпочинає цикл текстів Катажини Квятковської-Москалевич, – «Черевики Богдана Хмельницького». Прикметно, що вступ до цього репортажного твору є дещо художнім та емоційним, однак важливим для всієї структури книги. «Пограниччя, багатоголося, заплутаність – уся ця геополітика креслить складну мапу, де нема ні чорного, ні білого, бо все розмазане, пам'ять – різна, історії тчуться на інших веретенах, скелети поховано в окремих шафах. І як усе це примирити? Як із цих українських «обривків, клаптиків і літок» зшити щось стабільне? Наприклад, державу?» [3, с.11]. Риторичні питання, які формує журналістка Катажина Квятковська-Москалевич, є наскрізними по суті для всіх її репортажів. Тому закономірно, що вони з'являються на самому початку. І першою відповіддю на згадані роздуми постає: «Богдан Хмельницький цим не переймався» [3, с.11]. Паралельно з цим авторка прописує реальні події цього відрізка часу – саму інавгурацію президента Віктора Ющенка у 2005 році та декілька років опісля, додаючи деякі коментарі з тодішнього польського медіа-дискурсу щодо цього та вибрані коментарі українських знакових політиків.

Головним героєм цього репортажу є тренер з боксу в Києві Богдан Хмельницький, який веде здоровий спосіб життя, є відповідальною та надійною людиною. Він «прив'язав до автомобіля помаранчеву стрічку, але сумнівався, що революція могла вплинути на його життя. Він і не думав про державу, вважаючи, що це взаємно» [3, с.15]. Навіть упродовж невеличкого вступу польська журналістка весь час підкреслює його незацікавлене ставлення до ситуації в країні. Подальші події у тексті подають доволі докладно історію несправедливо ув'язненої людини, яку «підставила» сама ж поліція і яка намагається боротися з нею з тюрми у законний спосіб. Фальсифіковані матеріали розслідувань, підкупні судді, знущання над підозрюваними, насильницьке схиляння до підтвердження нездійснених вчинків – типові історії людей нульових років, які зіткнулися з українською правозахисною системою.

Репортаж поділений на невеликі частини, які мають подекуди іронічні назви в контексті твору – «Віра і справедливість», «Злочин і кара», «Свобода», «Європейська держава», «Право». Вся історія сучасного Богдана Хмельницького паралельно переплітається з цитуванням політичних і правових документів, промов тодішніх політиків про свободу та справедливість («Через рік кожен громадянин зможе сказати, що міліція справді з народом» [3, с.18] – Юрій Луценко, «Наша мета – створити

умови для утвердження верховенства права в державі...» [3, с.32] – Юлія Тимошенко), що особливо підкреслювало цинічність подій, які розгортаються в книзі і, зрештою, в реальному житті. Тобто репортаж подає історію боротьби людини зі злочинною системою на тлі великого розчарування від Помаранчевої революції та реваншу регіоналів («Помаранчева революція виявилася ілюзією») [3, с.14]. А ілюстрацією таких процесів є судова система, яка, за словами героїв історії, будь-коли може ув'язнити будь-якого громадянина. І все ж, фінал репортажного тексту обнадійливий, бо показує, що після звільнення з тюрми герой навчається на юриста та у подальшому допомагає таким же простим громадянам протистояти незаконним діям системи. Зрештою, тут можна і самому реципієнту згадати початок історії і вивести для себе думку: навіть якщо ти не цікавишся державою, ти є частиною суспільства, і незнання своїх прав чи твоя байдужість тільки тобі і шкодить в кінцевому підсумку.

Інший репортаж Катажини Квятковської-Москалевич використовує уже відому особу, яка спричинила низку публікацій та телевізійних програм на телебаченні про себе. Факт спалення згвалтованої вісімнадцятирічної Оксани Макар у Миколаєві став широковідомим далеко за межами України і спровокував доволі масові протести у кількох містах України. Особливістю цього репортажу («Спалена») є те, що саму історію про дівчину журналістка подає через висвітлення цієї теми у регіональних, загальнодержавних та міжнародних ЗМІ, через коментарі її односельчан та батьків, звинувачених у злочині хлопців, через реакцію, дії, цитати влади та правоохоронних органів. А також у найнесподіваніший спосіб подачі – через уривок російського телешоу, де, власне, обговорювали перипетії цієї справи з випадковими учасниками різних реаліті-програм. Таке змістове наповнення має значення, адже специфіка цієї справи, яка несподівано стала публічною в тому, що саме суспільне прагнення багато в чому визначало хід розслідування, а не виявлені факти. «Суд не цікавило встановлення істини. Суд мусив гасити власну пожежу: заспокоїти розлючених людей і київське начальство. (...) Вирок у тій справі ухвалив натовп» [3, с.115].

Попри однозначне позиціонування головної героїні, як жертви цієї ситуації, Катажина Квятковська-Москалевич оприявлює інший кут зору на Оксану Макар, а саме через її аморальний спосіб життя до вбивства, через розповіді вихователів будинку, де вона жила, через історію життя матері, яка багато в чому сприяла такій поведінці, врешті, через негативне ставлення односельчан до поховання її на Алеї героїв серед загиблих на різних війнах чоловіків. Однак така інформація аж ніяк не дає підстав авторці чи читачам ставити під сумнів сам факт злочину та виконавців, а відкриває набагато глибші і, можливо, неочевидні причини таких випадків в Україні. На самому початку репортажу журналістка подає перелік злочинів у хронологічному порядку, які відбулися за декілька місяців

2012 року: «трагедія була наслідком хвороби всього суспільства» [3, с.117], а не лише якоїсь її частини. Важливо, що підсумовує цей репортаж учасниця Української Гельсинської Групи, правозахисниця Олена Кабашна. «Безглуздя жорстокості битого в дитинстві ... (гвалтівника), безвільна згода зі злочином решти двох винуватців, патологія Оксаниної мами, яка черпала вигоду з розпусти своєї доньки, а потім заробляла на її смерті (...), спраглі сенсації ЗМІ, корисливі політики та їхній піар на трупах і, врешті, алкоголізм (і жертви, і злочинців) – це наше повсякдення. Колективна агресія, злість і фрустрація накопичуються в Україні роками і час до часу вибухають жорстоким злочином» [3, с.117]. Прикметно, що останнім реченням у цьому репортажі Катажина Квятковська-Москалевич зазначає, що до війни на Донбасі на той час залишилося менше, ніж рік.

У багатьох репортажних текстах польська журналістка кінцевими реченнями чи коментарями героїв об'єднує певні події між собою. У репортажі «Прелюдія» зображені події у м. Врадіївка і суспільна реакція на беззаконня серед міліціонерів. Цей відомий «врадіївський марш» закінчився великим походом активних громадян до Києва, але «на київському Майдані на протестувальників чекав лише «Беркут». Заклопотані мешканці української столиці байдуже дивилися на втомлених провінціалів, які безуспішно намагалися захиститися від міліцейських кийків. Зате коли через чотири місяці закипіло в Києві (...), Врадіївка з околицями залишилася байдужими» [3, с.128].

Наступний репортаж подає різноманіття учасників Революції гідності, а також певну хронологію подій, але через сприйняття абсолютно різних персонажів. Початок листопадових протестів 2013 року передано через роботу журналіста Сергія на державному каналі та історію братів Масі та Мустафи Наємів, який і виклав в соціальні мережі перший заклик до зібрання на Майдан. Сутність грудневих протестів розказано через відомого активіста зі Львова Маркіяна, який грав на піаніно класичну та популярну музику перед лавами беркутівців коло Адміністрації президента. Січневі події зображено через роботу «тролів», тобто проплачених коментаторів в інтернеті, які використовували різноманітні методології для просування «правильних» наративів і розпалювання ворожнечі. А період розстрілу прочитуємо через протестувальника, «нейтрального» лікаря і самого беркутівця.

Журналістка Катажина Квятковська-Москалевич використовує тут «прийом хамелеона», тобто прийом перманентної зміни оповідача, «перемикання точки зору» [5], одного з базових прийомів у Новій журналістиці, яку започатковує Том Вульф в Америці в 60-х роках ХХ століття. Залучення не типової нарації виправдане, адже таку велику кількість подій і точок зору на них під час Революції гідності важко подати у традиційній формі репортажу. Тому текст «Хроніки Майдану» складається з

поступового розгортання подій, реакцій та сприйняття учасників Майдану по обидва боки барикад задля панорамності описуваної історії.

Таким чином, книга репортажів Катажини Квятковської-Москалевич «Вбити дракона. Українські революції» подає багатоголосся того часу. Не тільки активні учасники протестів є центральними образами, але й політичні діячі, звичайні інертні громадяни, «антимайданівці», волонтери, сепаратисти, матері загиблих героїв, українські націоналісти та любителі Радянського Союзу. Частиною цієї системи персонажів є й відомі, знакові і невідомі люди, а також місця, селища. Хоча й центральною темою дослідження журналістка, очевидно, обрала сутність українських революцій, воєнні дії з 2014 року є начебто логічним продовженням тих подій, масштабуванням сили опору. Проте це не просто сторонній погляд польської журналістки, це радше спроба збагнути, чим керується українське суспільство на протестах, і чому не вдається до кінця виконати вимог кожної з революцій. У репортажі «Кримські казки» присутня частина розповіді, стилізована під казку про дракона, де монстра, звісно, перемагає головний герой, але всі заслуги забирає Бургмістр. Люди без зайвих запитань радісно святкують перемогу, але фінальну репліку проголошує «звільнений від ілюзій» Рицар до натовпу людей: «Ви – невільники (...). Але я змушу кожного з Вас убити у собі дракона» [3, с.68]. Тому історія суспільних протестів, бунтів та незгод із владою, несправедливості, правової незахищеності чи просто байдужості це не тільки про історію України ХХІ століття, а й про кожного її громадянина.

Література

1. Довженко О. Іржавий крейсер України. *Квятковська-Москалевич К. Вбити дракона. Українські революції.* / пер. з польськ. Андрій Боднар. Львів: Видавництво Львівського медіафоруму, 2017. С.5-7.
2. Журналістика: словник-довідник / авт-уклад. І.Л. Михайлин. К.: Академвидав, 2013. 320с.
3. Квятковська-Москалевич К. Вбити дракона. Українські революції./ пер. з польськ. Андрій Боднар. Львів: Видавництво Львівського медіафоруму, 2017. 224с.
4. Радинський О. Після Майдану, після Тахріру. *Гуменюк Н. Майдан Тахрір. У пошуках втраченої революції.* Політична критика, 2015. С.283-289.
5. Титаренко М. Американський новий журналізм: Terra In/cognita. *Медіакритика.* URL: <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/za-scho-krytykuyut-media/amerykanskyu-novy-zhurnalizm-terra-incognita.html>
6. Чекмишев О. Основи журналістики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2021. 168с.

**IMOGERY OF REPORTAGES IN THE BOOK
«KILL THE DRAGON. UKRAINION REVOLUTIONS»
BY KATARZYNA KWIATKOWSKA-MOSKALEWICZ**

Solomia Khorob

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
e-mail: solomia.khorob@pnu.edu.ua*

The purpose of the article: to investigate the features of the system of images in the reportage of the Polish journalist Katarzyna Kwiatkowska-Moskalewicz, considering the specifics of the journalistic genre and the peculiarities of presenting the topic of revolutions and war. **Research methods:** hermeneutic, philological and cultural-historical. **Research results:** in the reports "Kill the dragon. "Ukrainian revolutions" created a whole extensive system of characters-narrators – famous and ordinary people, situations, cities and towns – for a larger-scale implementation of the chosen theme. **Scientific novelty:** the system of images in the collection of reports by Katarzyna Kwiatkowska-Moskalewicz "Kill the Dragon. "Ukrainian revolutions" has not yet become the subject of scientific research in Ukrainian humanitarian science, therefore the results of studying her work, in particular in her journalistic texts, are marked by novelty and relevance. **Practical significance of the article:** Research materials can be used in the further study of similar ideological and aesthetic problems, as well as supporting materials for journalists when writing their own reports.

Keywords: reporting, system of images, Polish journalism, Ukrainian revolutions.